

อ่านงาน ฟูโก้

ชเนศ วงศ์ยานนาวา

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

I

เมื่อประมาณเกือบสามสิบปีมาแล้ว ปีเตอร์ วินช์ (Peter Winch) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้กล่าวว่า การศึกษาสังคมที่มีคุณค่าจะต้องมีลักษณะเป็นปรัชญา และการศึกษาปรัชญาที่มีคุณค่าก็จะต้องเข้าใจธรรมชาติของสังคมมนุษย์¹ แนวความคิดดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในตัวของมันเองอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะวิชาทั้งสองต่างก็มีจุดยืนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องน่าประหลาดไม่น้อยที่มีนักวิชาการผู้หนึ่งพยายามตอบสนองความต้องการนี้ โดยการเขียนประ-

วัติศาสตร์ที่ทำให้นักปรัชญาพอใจ และในขณะที่เดียวกันก็เขียนปรัชญาที่ทำให้นักประวัติศาสตร์พอใจ แม้จะมีบางคนเห็นว่าในที่สุดงานของเขาก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของใครได้ก็ตาม² นักวิชาการผู้นี้ก็คือ มิเชล ฟูโก้ (Michel Foucault, 1926–1984) ผู้ซึ่งเพิ่งจบชีวิตได้ครบรอบ 1 ปี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2528

ก่อนปี 1966 มีไม่กี่คนที่รู้จักว่าฟูโก้เป็นใคร ทั้งนี้เพราะหนังสือ *Madness and Civilization* ของเขา ซึ่งตีพิมพ์ออกมาในปี 1961 นั้นไม่ค่อยได้รับความนิยม แม้จะได้ทำ

¹Peter Winch, *The Idea of a Social Sciences and Its Relation to Philosophy* (London : Routledge & Keagan Paul, 1958), p. 4.

²Michael Ignatieff, "Michel Foucault," *University Publishing*, 13 (Summer, 1984), p. 2.

ฉบับตัดตอนตีพิมพ์ออกมาในปี 1962 ซึ่งเป็นฉบับที่ถูกลำมาแปลพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษก็ตาม และก่อนหน้าที่หนังสือเล่มนี้จะได้รับการตีพิมพ์ เขาก็ถูกปฏิเสธจากโรงพิมพ์ถึงสองแห่งด้วยกัน นอกจากนี้หนังสือของเขาก็ได้รับการวิจารณ์น้อยมาก จะมีก็เช่นงานของ โรลันด์ บาร์ท (Roland Barthes) เป็นต้น³

ในปี 1966 เขาได้ตีพิมพ์หนังสือ *Les Mots et Les Choses* หรือ *The Order of Things : An Archeology of the Human Sciences* โดยชื่อภาษาอังกฤษอาจไม่สอดคล้องกับภาษาฝรั่งเศสสัก แต่หนังสือเล่มนี้ได้ทำให้ฟูโก้มือชื่อเสียงโด่งดัง หนังสือของเขาเริ่มขายดีเป็นเทน้ำเทท่า ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งในระยะเวลาไม่นานนัก ทั้งยังส่งผลให้หนังสือเล่มแรกของเขาไม่ว่าจะเป็น *Madness and Civilization* ตลอดจนถึง *Mental Illness and Psychology* ขายได้อีกด้วย⁴ หลังจากนั้นอีกสามปีคือในปี 1969 เขาได้ตีพิมพ์หนังสือ *The Archeology of Knowledge* ซึ่งเป็นหนังสือที่อธิบายกิจกรรมทางวิชาการที่เขาได้ทำไว้แต่เขาเห็นว่ายังไม่กระจ่างพอ อย่างไรก็ตาม งานชิ้นนี้ก็ยังมิได้ช่วยให้คนจำนวนมากเข้าใจงานของเขามาก

ขึ้นเท่าใดนัก กลับดูเหมือนว่าจะเพิ่มความยุ่งงายให้กับผู้อ่านมากขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพราะงานเขียนของเขาคล้ายคลึงกับงานของกลุ่มนักคิดจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำแซนส์ในกรุงปารีส คือมักจะมี “วิคิด” ที่ผิดแผกไปจากระบบความรู้ที่คุ้นเคยกันในโลกตะวันตกทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบแองโกล-อเมริกัน งานของนักคิดเหล่านี้ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษปลายทศวรรษที่ 6 พร้อมๆ กับกระแสความนิยมที่มีต่อแนวคิดโครงสร้างนิยม ไม่ว่าจะเป็นงานทางด้านมานุษยวิทยาอย่าง โคลด เลวี-สโทรสส์ (Claude Lévi-Strauss) จิตวิเคราะห์อย่าง แจ็ค ลากอง (Jacques Lacan) นักปรัชญาผู้มีอิทธิพลต่อวงการวรรณคดีวิจารณ์ แจ็ค เดอริดา (Jacques Derrida) หรือแม้กระทั่งมาร์กซิสม์อย่าง หลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) เป็นต้น⁵

II

ประมาณทศวรรษที่ 6 แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) เริ่มเป็นที่แพร่หลายอย่างสูงในวงวิชาการของโลกทุนนิยมที่ใช้ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะแนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมสามารถอธิบายปรากฏการณ์ของ

³Alan Sheridan, *Michel Foucault : The Will to Truth* (London : Tavistock Publication, 1980), p. 47.

⁴Ibid.

⁵Edith Kurzweil, *The Age of Structuralism : Levi-Strauss to Foucault* (New York : Columbia University Press, 1980); John Sturrock, ed., *Structuralism and Science : From Levi-Strauss to Derrida* (Oxford : Oxford University Press, 1979).

การที่สังคมทุนนิยมไม่ได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นแบบอื่นตามที่นักวิชาการบางกลุ่มได้เคยคาดหวังไว้ หากแต่เปลี่ยนแปลงไปภายในกรอบของสังคมทุนนิยมอย่างเดิม ดังจะเห็นได้จากแนวความคิดของ หลุยส์ อัลธุสแซร์⁶ ที่พยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำอธิบายแบบเศรษฐกิจนิยม (Economism) และใช้แนวความคิดเรื่อง Overdetermination แทนนั้น ได้ถูกนำมาช่วยอธิบายการไม่เปลี่ยนแปลงของสังคมทุนนิยมตามความคาดหวังดังกล่าวได้

แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมนี้ปฏิเสธความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นองค์ประธาน (Subject) ที่เป็นอิสระที่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ ตามความเชื่อของแนวความคิดแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) ซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงทศวรรษที่ 5 และ 6 ตอนต้น ทั้งนี้ เพราะพวกโครงสร้างนิยมเห็นว่า ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นองค์ประธานอันเป็นอิสระนั้นไม่เป็นความจริง พวกโครงสร้างนิยมได้หันมาให้ความสำคัญแก่คุณลักษณะของโครงสร้าง (Structure) เพราะเชื่อว่ามนุษย์ถูกควบคุมโดยโครงสร้าง และโครงสร้างดังกล่าวนี้ยังเป็นโครงสร้างที่อยู่เหนือมิติแห่งกาลเวลาและสถานที่

แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมได้รับการนำมาจัดเป็นระบบอย่างชัดเจนในการศึกษาของวิชาภาษาศาสตร์ ซึ่งจะใช้อุบายทางการสื่อสาร

(Communication) เป็นหน่วยของการศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษาศัญลักษณ์ มากกว่าที่จะใช้ข้อมูลที่เป็นการกระทำระหว่างกัน (transactions) ของมนุษย์ ซึ่งพวกแนวความคิดแบบประจักษ์นิยมใช้กันอยู่แต่เดิม การศึกษาแบบโครงสร้างนิยมของวิชาภาษาศาสตร์กำหนดหน่วยต่ำสุดของข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสารว่าเป็นสัญญาณ (Sign) และสัญญาณนี้จะประกอบด้วยสิ่ง 2 สิ่ง ได้แก่ ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) ดังนี้

$$\text{Sign} = \frac{\text{Signifier}}{\text{Signified}}$$

“ตัวหมาย” หมายถึง สิ่งที่เกิดจากเสียงหรือเสียง/ภาพ (sound/image) ส่วน “ตัวหมายถึง” หมายถึง แนวความคิดที่เกิดจากเสียงนั้น (concept) ตัวอย่างดังต่อไปนี้อาจช่วยให้สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของสัญญาณได้มากขึ้น

$$\text{ม้า} = \frac{\text{maa}}{\text{แนวความคิดถึง "ม้า" ในมโนภาพ}}$$

เสียงที่เกิดจากคำว่า “ม้า” ซึ่งเราสามารถออกเสียงแทนด้วยสัญลักษณ์ของวิธีการทางภาษาศาสตร์ว่า maa ก็คือตัวหมาย แต่เมื่อเรานึกถึง “ม้า” ซึ่งไม่ใช่ม้าตัวใดตัวหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นแนวคิดรวม ๆ ที่เรานึกถึงสิ่งที่เราเรียกว่า “ม้า” สิ่งนี้ก็คือนักหมายถึง

⁶Louis Althusser, *For Marx*, trans. by Ben Brewster (London : Verso, 1979), Part III.

ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น สัญญะเพียงใด ๆ อาจให้ภาพพจน์หรือแนวคิดแก่เราได้ แต่มันไม่สามารถให้ความหมายใด ๆ ได้มากไปกว่านั้น นอกจากเรานำมันมาผูกกันเป็นวลี เป็นประโยค และในการผูกวลีหรือประโยคเหล่านี้ เราสามารถนำสัญญะต่าง ๆ มาทดแทนกันได้ ดังตัวอย่างจากประโยคที่ว่า The British King visited India. เราสามารถเปลี่ยนสัญญะได้เป็น The British Crown visited India. โดยที่ประโยคหลังยังคงความหมายเช่นเดียวกับประโยคแรก (หรืออาจจะมากกว่านั้นด้วยซ้ำ) การทดแทนสัญญะในลักษณะนี้เราเรียกว่า metonymy ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ของของ 2 สิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่อง (contiguity) กันในบริบทเดียวกัน ในกรณีนี้จากประวัติศาสตร์ยุโรป การได้รับการสวมมงกุฎเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีที่ทำให้ความเป็นกษัตริย์สมบูรณ์ สัญญะของมงกุฎจึงสามารถใช้แทนสัญญะของกษัตริย์ได้

อย่างไรก็ดี เราไม่เพียงแต่สามารถทดแทนสัญญะด้วยสิ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันดังกล่าวมาแล้วเท่านั้น เรายังสามารถทดแทนสัญญะที่มีลักษณะเหมือนกันบางประการได้ด้วย ดังตัวอย่าง เช่น การใช้สัญญะเปลวไฟแทน

อารมณ์ หรือเส้นไหมแทนเส้นผม การทดแทนสัญญะในลักษณะหลังนี้คือลักษณะที่เราเรียกว่า metaphor การทดแทนสัญญะทั้งในรูปแบบ metonymy และ metaphor นี้ ในทางโครงสร้างนิยมเรียกรวมว่าเป็น กฎของการถอดเปลี่ยน (Law of Transformation)⁷

จากการถอดเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในลักษณะดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า โครงสร้างนิยมจะไม่กล่าวว่าโครงสร้างสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่งเพราะมีสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งทำให้มันแตกต่างกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้สรุปได้ว่าโครงสร้างนิยมนี้ ไม่นิยมการศึกษาในรูปแบบของเหตุและผล⁸ นอกจากนี้ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของโครงสร้างนิยมก็คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระดับนามธรรมเชิงคู่ตรงกันข้าม (binary opposition) ลักษณะของคู่ตรงกันข้ามนี้อาจจะปรากฏออกมาในเชิงตรรกวิทยา เช่น a กับ -a, ตาย กับ ไม่ตาย และอาจจะปรากฏออกมาในรูปที่มักจะพบเห็นกันบ่อย ๆ ในวงการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เช่น น้ำ/ไฟ, ชาย/หญิง, พระอาทิตย์/พระจันทร์, นามธรรม/รูปธรรม, ทฤษฎี/ปฏิบัติ เป็นต้น⁹

⁷งานเขียนเกี่ยวกับแนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมที่มีประโยชน์อย่างยิ่งและสะดวกในการทำความเข้าใจ ได้แก่ Edmund Leach, *Culture & Communication* (Cambridge : Cambridge University Press, 1976) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ 2 และ 5 ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์นพพร ประชากุล ที่ให้คำแนะนำในเรื่องเหล่านี้.

⁸Michel Lane, "Introduction" in Michael Lane, ed., *Introduction to Structuralism* (New York : Basic Books, 1970), p. 17.

⁹Ibid, p. 16; Michel Foucault, *The Order of Things : An Archeology of The Human Sciences* (New York : Random House, 1970), pp xii-xiii.

แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ มิจำเป็นที่จะต้องครอบคลุมขบวนการทั้งหมด ทั้งนี้เพราะในแนวความคิดของกลุ่มโครงสร้างนิยมเองแล้วก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น งานของ เลวี-สโตรอสส์ นำปฏิเสชวิธีการแยกชื่อ “ตัวหมาย” (signifier) และ “ตัวหมายถึง” (signified) ที่อยู่ในแนวความคิดทางภาษาศาสตร์ของเฟอร์ดินองด์ เดอ โซสซูร์ (Ferdinand de Saussure) วิธีการแยกชื่อในทางภาษาศาสตร์แบบดังกล่าวนี้ทำให้แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมนั้นถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกรูปแบบนิยม (formalism) เลวี-สโตรอสส์ได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาดังกล่าวโดยเสนอความคิดที่มิได้แยกรูปแบบ (form) จากเนื้อหา (content) หรือแยกนามธรรม (abstract) จากรูปธรรม (concrete) นอกจากนี้เขายังไม่เห็นด้วยกับการแยกชื่อ “ตัวหมาย” และ “ตัวหมายถึง” ที่ใช้กันอยู่ในแนวความคิดทางภาษาศาสตร์ สิ่งที่เลวี-สโตรอสส์ให้ความสนใจนั้นไม่ได้อยู่ในระดับของรูปแบบหรือเนื้อหาตลอดจน “ตัวหมาย” หรือ “ตัวหมายถึง” แต่เป็นที่ระดับของการให้ความหมาย (signification) การให้ความหมายนี้จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นในรูปแบบที่ตายตัวตามชนิดของ “ตัวหมาย” หรือ “ตัวหมายถึง” แต่ความสำคัญนั้นอยู่ตรงที่ว่ากฎแห่งการให้ความหมายนั้นเป็นอย่างไร จึงจะผลิตความหมายออกมาในทิศทางนั้นได้ จึงกล่าวได้ว่า

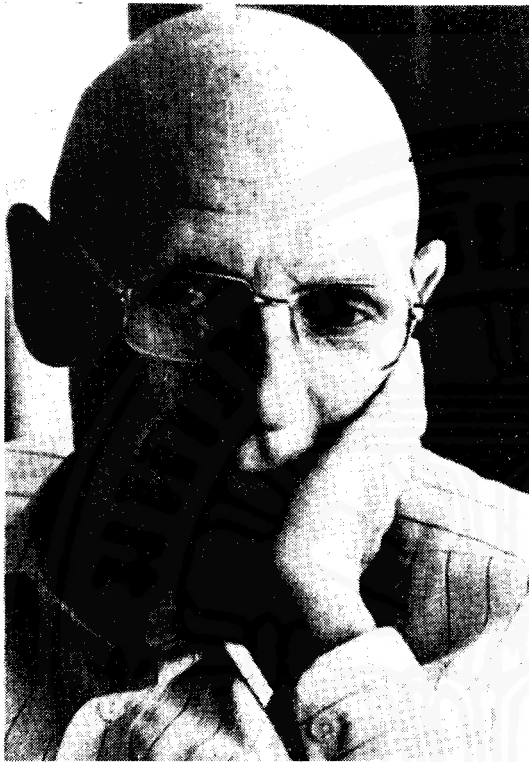
โครงสร้างนิยมนั้นมิได้ให้ความสำคัญแก่ความหมายที่สมบูรณ์แบบ แต่กลับให้ความสำคัญแก่ความเป็นไปได้ (possibility) ที่จะเกิดความหมายนั้น ๆว่าจะเกิดขึ้นด้วยวิธีการอะไรและจะต้องลงทุน (cost) เท่าไร¹⁰

III

ความยุ่งยากและความสับสนที่เกิดขึ้นในแนวความคิดโครงสร้างนิยมนี้ มิได้หยุดอยู่แค่ที่ความไม่เห็นด้วยที่เกิดจากการให้ความสำคัญแก่ “สัญชัญ” (sign) ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป การแบ่งชื่อของ “ตัวหมาย” และ “ตัวหมายถึง” นั้น ทำให้เกิดการมองภาพที่มีต่อภาษาและการสื่อสารไปในรูปแบบที่คงที่ แต่สำหรับ “สัญชัญ” นั้นมิได้อยู่ในฐานที่จะมีลักษณะที่ว่า “ตัวหมาย” และ “ตัวหมายถึง” นั้น สอดคล้องกันพอดีพอดีดังภาพที่เกิดขึ้นในกระจกเงา ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ตัวหมาย” และ “ตัวหมายถึง” มิได้อยู่คงที่ตามที่ปรารถนา ลองนึกถึงเวลาที่เราเปิดพจนานุกรมหาความหมายของศัพท์บางคำ เราจะพบว่าในพจนานุกรมนั้นได้อธิบายความหมายของศัพท์คำหนึ่งด้วยศัพท์อีกคำหนึ่ง ปัญหาที่เกิดตามมาก็คือคำที่ใช้อธิบายศัพท์ที่เราจะหา นั้น มีศัพท์ใหม่อีกสองตัวหรือมากกว่านั้นที่เราไม่รู้จักอีก เราก็จะต้องเปิดหาความหมายของคำนั้นๆ ต่อไปและเป็นไปอย่างนี้เรื่อย ๆ แน่แน่นอนเราอาจจะสามารถเข้าใจความ

¹⁰Josué V. Harari, “Critical Factions/Critical Fictions” in Josué V. Harari, ed., *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism* (Ithaca : Cornell University Press, 1979).

ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน 2528

Michel Foucault.
(1926–1984)

พิจารณาเปรียบเทียบจับคู่กันนั้น คงจะเป็นงาน
ที่ไม่มีสิ้นสุด นั่นก็หมายความว่า แนวทาง
ดังกล่าวนี้เคลื่อนตัวไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ
บางทีก็อาจจะเป็นวงกลมด้วย ดังนั้นความหมาย
ของสัญญะก็คืออะไรก็ตามที่ไม่ใช่สัญญะ นั่นคือ
ว่าความหมายของมันไม่ได้ปรากฏอยู่ แต่มันมี
อยู่กระจัดกระจายตามตัวหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวพัน
กัน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะบอกว่ามันมีความ
หมายอยู่ที่ตรงไหน ลักษณะของมันจึงผลุบ ๆ
โผล่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อสัญญะมิได้ทำงานได้
สมบูรณ์แบบ จึงเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายให้
ความชัดเจนหรือมีความหมายที่แน่นอนได้ แนว
ความคิดแบบ “หลัง-โครงสร้างนิยม”¹¹ จึงมองว่า
มนุษย์มิได้เป็นนายของภาษาโดยที่สามารถที่จะ
สื่อสารได้ตามความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ภาษาเขียน นั้นมิได้ใช้ชีวิตเหมือนกับที่เคยยอมรับ
และเชื่อกันในระบบปรัชญาตะวันตกกระแส
หลัก¹² ลักษณะดังกล่าวนี้เน้นถึงความสำคัญ
ของเสียง (phonocentric) หรือภาษาพูดมากกว่า
ภาษาเขียน

หมายที่เกิดขึ้นในพจนานุกรมได้หมด แต่ความ
หมายที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ นั้น เราก็ค
อาจจะประสบปัญหาต่อการทำความเข้าใจ ถ้า
นับจำนวนสังคมที่มีอยู่นับร้อยและนำมา

¹¹ สำหรับแนวความคิดเรื่องทฤษฎีในทันที โปรดดู Terry Eagleton, *Literary Theory: An Introduction* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), Ch. 4.

¹² ระบบปรัชญาตะวันตกได้หันไปให้ความสนใจภาษาซึ่ง Gustav Bergman เรียกทิศทางนี้ว่า “linguistic turn” อันนับได้ตั้งแต่ Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein หรือแม้กระทั่ง Friedrich Nietzsche ซึ่งสองคนหลังนี้มีอิทธิพลต่อพวกหลัง-โครงสร้างนิยมมาก ดู Terry Eagleton, “Wittgenstein’s Friends”, *New Left Review*, No. 135 (Sep.–Oct., 1982), pp. 64–90; Harry Aron, “Wittgenstein’s Impact on Foucault” in Elisabeth Leinfellner & others, eds., *Wittgenstein and His Impact on Contemporary Thought* (Vienna: Holder-Pichler Tempsky, 1978), pp. 58–60; Michel Foucault, “Nietzsche, Genealogy, History” in Donald F. Bouchard, ed., *Language, Counter-Memory, Practice*, (Ithaca: Cornell University Press, 1977), pp. 139–164.

การหันไปให้ความสำคัญแก่การเขียนมากกว่าที่จะเป็นการพูดนั้น นับได้ว่าเป็นความพยายามที่จะกลับระบบคิดของโลกวิชาการตะวันตกทั้งหมด ทั้งนี้เพราะว่าคู่ตรงกันข้ามที่พวกโครงสร้างนิยมมักจะใช้ในการอธิบายหรือจัดหมวดหมู่ (classify) นั้น มักจะเน้นถึงความสำคัญของคู่ตรงกันข้ามเพียงด้านเดียว เช่น การพูดมากกว่าการเขียน ความจริงมากกว่าสิ่งลวงตา ฯลฯ จากการเปลี่ยนการให้ความสำคัญแก่การเขียนมากกว่านั้นย่อมเป็นการท้าทายแนวความคิดเรื่องโครงสร้าง (structure) โดยทั่วไปแล้วความคิดเรื่องโครงสร้างนี้จะผูกพันอยู่กับการให้ความสำคัญแก่การเป็นศูนย์กลาง (centre) หลักเกณฑ์ที่ตายตัว (fixed principle) ระดับของความสำคัญของแต่ละความหมาย (hierarchy of meanings) บทบาทของการเขียนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการรับสมมติฐานพื้นฐาน เช่น ความแน่นอนและตายตัวของความหมาย แนวทางเหล่านี้จะพบเห็นได้จากงานของเดอริดา ลากอง, จูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva) และฟูโก้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจัดสำนักให้กับคนเหล่านี้อาจทำสับสน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงยากในวงการการศึกษาหรือแม้กระทั่งชีวิตประจำวัน

สำหรับในกรณีของฟูโก้ นั้น เขาปฏิเสธการเป็นโครงสร้างนิยมเช่นเดียวกับอัลทูซเซอร์¹³ นอกจากนี้เขาก็ยังปฏิเสธการเป็นพวกหลัง-โครงสร้างนิยมหรือการเป็นโครงสร้างนิยมทุกรูปแบบ เขาเคยกล่าวว่ามีไม่มีใครรู้อย่างชัดเจนว่าตามจริงแล้วมันคืออะไร อาจจะมีข้อยกเว้นก็คงจะเป็นพวกที่ใช้ระเบียบวิธีทางโครงสร้างในการศึกษาภาษาศาสตร์ และเทพปกรณัมเปรียบเทียบ (comparative mythology) ถ้าเว้นจากวิชาการพวกนี้ไปแล้วไม่มีใครรู้หรือว่ามันคืออะไร¹⁴ ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามที่ฟูโก้แถลงแล้ว สิ่งที่เขาได้เสนอมาทั้งหมดนั้นคืออะไร? งานของเขาทั้งหมดนั้นได้ศึกษาอะไร? เขาเพียงแต่ศึกษาความบ้า คนบ้า โรงพยาบาล การแพทย์ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (human sciences) หรือมนุษยศาสตร์ (humanities) คุก การลงโทษ เพศ (sexuality) และอำนาจเท่านั้นหรือ? ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ก็มีคนเคยศึกษามาแล้วด้วยกันเกือบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมทางประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา อาชญวิทยา จิตวิทยา แล้วทำไมงานของฟูโก้จึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการสาขาต่างๆ มากมาย? หรือนั้นเป็นเพราะสิ่งที่ฟูโก้พยายามจะเสนอนั้นเป็นความพยายามจะต่อต้าน

¹³Louis Althusser, *Essays on Self-Criticism* (London : New Left Books, 1976), pp 126-131; Michel Foucault, *The Order of Things*, p.xiv.

¹⁴Gerard Raulet, "Structuralism and Post-Structuralism : An Interview with Michel Foucault, *Telos*, No. 55 (Spring, 1983), p. 195; ในสายตาของพวกวรรณคดีวิจารณ์จะจัดให้ฟูโก้อยู่ในกลุ่มหลัง-โครงสร้างนิยม เช่น Frank Lentricchia, *After the New Criticism* (Chicago : University of Chicago Press, 1980); Terry Eagleton, *Literary Theory*, p. 134.

การครอบงำของระบบความคิดที่เน้นเหตุผลแบบ ตะวันตกแบบพวกสำนักแฟรงเฟิร์ต (Frankfurt School) หรือเพราะความคิดของเขาช่วยวงการ มาร์กซิสม์ในการอธิบายการใช้อำนาจของรัฐ อำนาจของชนชั้น ฯลฯ อย่างเช่นงานของนิคอส พูลานซาส (Nicos Poulantzas)¹⁵ หรือฟูโก้ ต้องการที่จะทำลายระบบสังคมความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกเหมือนดังที่นักประวัติศาสตร์ได้ตั้งอย่าง ลอเรนซ์ สโตน¹⁶ เคย วิเคราะห์ หรือว่าฟูโก้ต้องการที่จะให้มีการ กลับหัวกลับหางโลกเหมือนดังพวกหลัง-โครงสร้างนิยมแบบ deconstruction เช่น เดอริดา ที่ถูกนักปรัชญาภาษาชาวอเมริกัน จอห์น เซิร์ล (John Searle) กล่าวหา¹⁷ อย่างไรก็ตามข้อ สนับสนุนและข้อโต้แย้งที่มีต่องานและความคิด ของฟูโก้ นั้นมีมากมายผ่านมาจากหลายสาขา ซึ่ง แต่ละคนนั้นก็สามรถที่จะโจมตีและชมเชยไป ในทิศทางต่าง ๆ กัน

ปัญหาที่จะพบเห็นได้อยู่บ่อยๆ ก็คือการทำ ความเข้าใจต่อความคิดของฟูโก้ ซึ่งมักจะเป็นที่ ยอมรับกันว่างานเขียนของเขานั้นไม่มีความชัด-

เจน หากความแน่นอนไม่ได้ ปรากฏการณ์ดัง กล่าวนี้ก็อย่างเช่น ลักษณะแบบ “ใช่-ไม่ใช่” ดังจะเห็นได้จากเรื่อง The Archeology of Knowledge ซึ่งเป็นงานที่พยายามจะอธิบายวิถี การศึกษาของฟูโก้และแนวความคิดที่ประกอบ ไปด้วยคำศัพท์เฉพาะหลายต่อหลายคำ อย่างไรก็ตามในหนังสือเล่มนี้ก็มีได้ช่วยทำให้เข้าใจ ความคิดของฟูโก้ได้ง่ายขึ้นแต่อย่างใด ถ้าเราจะ พิจารณาจากแนวความคิดของพวกหลัง-โครงสร้างนิยมนี้ ก็คงจะทำให้เราเข้าใจได้ว่าความ พยายามที่ฟูโก้นำเสนอขึ้นนี้อาจต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึง “สิ่งที่ขาดหายไป” (absence) จากสิ่งที่ปรากฏอยู่ โดยสิ่งที่ปรากฏอยู่นั้นสามารถที่จะ ให้ความหมายได้ไม่สมบูรณ์ ความสมบูรณ์ ของความหมายนั้นจะต้องพิจารณาถึงความเกี่ยว พันที่มีอยู่กับสิ่งอื่นๆ การค้นหานี้ย่อมจะมุ่งไปสู่ “สิ่งทั้งหมด” (totality) ใช่หรือไม่? สำหรับ ฟูโก้ นั้นแนวความคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่สิ่งที่เขา ต้องการ เขาไม่เห็นด้วยที่จะผูกอยู่กับแนวความคิดดังกล่าว ความต้องการของเขานั้นก็คือการ สลัดระเบียบวิธีการศึกษาและรูปแบบชนิดต่างๆ

¹⁵Nicos Poulantzas, *State, Power, Socialism* (London : New Left Books, 1978).

¹⁶ดูLawrence Stone, “Madness”, *The New York Review of Books*, Vol. xxix, No. 20 (December 16, 1982), pp 28-30 : ดูจดหมายตอบโต้ระหว่าง Michel Foucault และ Lawrence Stone, “An Exchange with Michel Foucault”, *The New York Review of Books*. Vol. xxx, No. 5 (March 31, 1983), pp.42-44.

¹⁷John R. Searle, “The World Turned Upside Down”, *The New York Review of Books*, Vol. xxx (October 27, 1983), pp. 74-79.

ของประวัติศาสตร์ทั้งไป¹⁸ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือระเบียบวิธีการศึกษาและรูปแบบของประวัติศาสตร์ชนิดไหนที่เขาคือต้องการที่จะทิ้ง อะไรคือระเบียบวิธีการศึกษาของฟูโก้? อะไรคือประวัติศาสตร์ในทัศนะของฟูโก้?

IV

ปัญหาต่างๆ ที่หยิบยกขึ้นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาในการทำความเข้าใจแนวความคิดของฟูโก้ ความยุ่งยากที่ทุกคนจะต้องประสบก็คือลักษณะการใช้ภาษาที่เป็นนามธรรมและมีลักษณะเฉพาะเจาะจง ปัญหาดังกล่าวนี้คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเยียวยา เพราะไม่มีความยุ่งยากในระดับกว้างแต่อย่างใด ทั้งเพราะความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในวงการวิชาการนั้นก็จำกัดวงอยู่ในหมู่ของนักวิชาการและผู้สนใจเท่านั้น ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในวงการหนึ่งๆ นั้นไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นในอีกวงการ ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบก็จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเรื่องทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์และควอนตัมฟิสิกส์ ถึงแม้ว่าจะมีความสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ แต่การปฏิบัติดังกล่าวก็มิได้ทำให้ช่างไม้ที่ปลูกบ้านหยุดคิดหรือหันมาพิจารณาทักษะในการเป็นช่างไม้หรือวิธีการปลูกบ้าน ไม่ว่าจะการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์จะมีมากขนาดไหน ช่างไม้ก็ยัง

คงทำประตูให้เปิดปิดอยู่ได้นั่นเอง แต่สิ่งที่ค่อนข้างจะแน่นอนที่นำความยุ่งยากมาให้ นั่นก็คือเมื่อนักศึกษาที่เลือกวิชาฟิสิกส์เป็นวิชาเอกนั้น จะต้องให้ความสำคัญแก่ทฤษฎีที่เป็นนามธรรมที่สามารถอธิบายด้วยคณิตศาสตร์ชั้นสูงที่มีลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นสุดยอดของนามธรรม โดยในลักษณะดังกล่าวเมื่อเข้าไปอยู่ในภาคแห่งความเป็นจริง (domains of reality) แล้วก็มึนน้อยคนที่จะเข้าใจ สิ่งที่สำคัญก็คือการเกิดขึ้นของวิชา (disciplines) ที่เป็นนามธรรมอันนี้ เกิดคนที่มีความสนใจให้ความสำคัญแก่มันและเลือกสรรเอาหลักการตลอดจนเหตุผลนานาชนิดมาสร้างขึ้นมาเป็นองค์ประกอบของวิชานั้นๆ โดยการเกิดขึ้นนั้นได้ตัดส่วนบางส่วนเนื้อหาบางเนื้อหา และหลักการกระบางประการทิ้งไป ผลพวงของกิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้มีสภาพที่มีลักษณะที่ทำให้คนจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่จะเข้าใจถึงหลักการ กฎเกณฑ์ และมาตรฐานของวิชานั้น (esoteric) สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือความจำเป็นในการที่จะพิสูจน์ตัวเองว่า วิชานั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมและโลกมนุษย์อย่างไร การกระทำดังกล่าวมักจะเป็นการเสนอแง่มุมใหม่ที่มีได้มีการเสนอมาก่อน โดยใช้หลักวิชาที่มีลักษณะเฉพาะและเข้าใจกันได้ในวงแคบๆ (หรือ esoteric) อธิบายและบรรยายให้เห็น เช่น การอธิบาย

¹⁸ Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge* (New York : Harper Torchbooks, 1972),

ของเดอริคเคม (Durkheim) ต่อความจำเป็นที่
จะต้องมีสังคมวิทยา โดยพิจารณาจากพื้นฐาน
ที่ว่าคุณภาพของสังคมนั้นมีคุณภาพที่ต่างจาก
ปัจเจกบุคคล ใน *The Rule of Sociological
Method* ลักษณะในทำนองเดียวกันนี้เกิดขึ้น
กับงานของฟูโกต์เช่นกัน ถึงแม้ว่าแนวความคิด
ของเขายังไม่ได้ไปไกลถึงขั้นการเกิดวิชาใหม่
และมีผู้ประกอบอาชีพจากแนวความคิดของเขา
หรือมีการพิมพ์ตำรับตำรายจนกลายเป็นสาขา
วิชาในทำนองเดียวกับที่ได้เกิดขึ้นในศาสตร์ที่
เกี่ยวกับมนุษย์ เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐ-
ศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ ฯลฯ แต่ความคิดของเขา
นั้นก็ทำให้เขาได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ด้าน
ประวัติศาสตร์ของระบบความคิด (History of
Systems of Thought) ที่ Collège de France
นอกจากนั้นฟูโกต์ก็ได้เจริญรอยตามนักคิดคน
อื่น ๆ ก่อนหน้าเขาก็คือ งานเขียนของเขาได้
กลายเป็นหนังสือบังคับที่จำเป็นจะต้องอ่านใน
การเรียนวิชาต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ปรัชญา
รัฐศาสตร์ ฯลฯ เมื่อมีความจำเป็นที่ถูกบีบบังคับ
ให้ศึกษาแนวความคิดของเขา และในขณะที่ยิว
กันก็ประสบกับความยุ่งยากและซับซ้อนของ
ความคิดนามธรรมที่เขาเสนอมา สิ่งที่เป็น
อย่างยิ่งก็คืองานชิ้นรอง (Secondary work)
จะเป็นส่วนช่วยในการทำความเข้าใจแนวความคิด
ชิ้นนั้น ผลที่ได้ก็คือนอกจากจะช่วยทำให้ผู้คน
เข้าใจแนวความคิดต่างๆ ดังกล่าวแล้ว งานชิ้น
รองนั้นยังทำเงินให้กับผู้เขียนตลอดจนเกียรติยศ

ที่จะได้มาจากการเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ
ซึ่งในที่นี้ก็คือผู้เชี่ยวชาญฟูโกต์ เหมือนกับที่เคย
มีกับคนอื่น ๆ มาแล้ว

V

ในระยะเกือบสิบปีที่ผ่านมาหนังสือประเภท
หนังสือและบทความที่กล่าวถึงแนวความคิดของ
ฟูโกต์เป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่วงการวรรณคดีวิ-
จารณ์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา ฯลฯ
แต่ที่ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือในโลกภาษา
อังกฤษนั้นก็คงจะเป็นในช่วงระยะสี่ห้าปีที่ผ่านมา
นี้เอง ทั้งนี้ก็คงจะเนื่องจากความคิดของฟูโกต์
นั้นได้รับความแพร่หลายมากขึ้นในโลกภาษา
อังกฤษ โดยจะมีเรื่องราวของเขาปรากฏอยู่ใน
นิตยสารสำคัญๆ ต่างๆ ในจำนวนหนังสือภาษา
อังกฤษที่ออกมาเกี่ยวกับฟูโกต์นั้น หนังสือเล่มที่
น่าสนใจเป็นพิเศษก็คือ *Michel Foucault :
Beyond Structuralism and Hermeneutics*
(Chicago : University of Chicago Press,
1983) โดยนักมานุษยวิทยาและนักปรัชญาชื่อ
ดังคือ Paul Rabinow และ Hubert L. Dreyfus
หนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์ถึงสองครั้งในระยะเวลา
สองปีคือ 1982 และ 1983 โดยการพิมพ์ครั้งที่
สองนี้ยังประกอบไปด้วยบทสัมภาษณ์ส่งท้าย
ของฟูโกต์ เกี่ยวกับงานที่เขาทำอยู่ก่อนที่จะเสียชีวิต
อันนอกเหนือไปจากบทส่งท้ายอันเก่าใน
เรื่อง *The Subject and Power*.

ฟูโกต์ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์
ระหว่างองค์ประจักษ์และอำนาจตลอดระยะเวลา

ยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา แต่ความสนใจของเขานั้น มิได้อยู่ที่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์เรื่องอำนาจ หรือตลอดจนรากฐานของการวิเคราะห์อำนาจ แต่ประการใด ความสนใจของเขาอยู่ที่ประวัติศาสตร์ที่มนุษย์นั้นถูกสร้างให้เป็นองค์ประธาน (subjects) อันเกิดจากรูปแบบของการกระทำที่มนุษย์นั้นตกเป็นวัตถุ (objectification) ในการศึกษา เช่นเดียวกับสรรพสิ่งในธรรมชาติชนิดอื่น ๆ เช่น กระบวนการทำให้วัตถุในการศึกษา ขององค์ประธานที่พูด (objectivizing of the speaking subject) ที่เกิดในวิชาประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ หรือกระบวนการทำให้เป็นวัตถุในการศึกษาขององค์ประธานที่ผลิต (objectivizing of the productive subject) ที่เกิดขึ้นในวิชาเศรษฐศาสตร์ หรือกระบวนการศึกษา สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในชีววิทยาหรือประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ เป็นต้น นอกเหนือไปจากการเกิดขึ้นขององค์ประธานในลักษณะที่กล่าวมานี้ ฟูโก้ยังให้ความสนใจการเกิดของการเป็นองค์ประธานอีกสองชนิดด้วยกัน คือ สิ่งที่ฟูโก้เรียกว่า “การปฏิบัติการณ์เพื่อแยกตัว” (dividing practices) โดยองค์ประธานนั้นจะแยกตัวเองภายใน (inside) ตัวของเขาเองหรือแยกตัวออกจากคนอื่น ๆ เช่น คนบ้าและคนปกติ คนป่วยจากคนสุขภาพสมบูรณ์ อาชญากรกับคนดี เป็นต้น สำหรับรูปแบบสุดท้ายซึ่งเป็นแนวทางที่ฟูโก้ทำการ

ศึกษาอยู่ก่อนที่จะสิ้นชีวิตก็คือ การที่มนุษย์นั้น ทำให้ตัวเองกลายเป็นองค์ประธาน ซึ่งในกรณีนี้ฟูโก้ได้เลือกศึกษาเรื่องของ “Sexuality” (p.208)

องค์ประธานเกิดขึ้นเมื่อมีการเกิดขึ้นของมนุษย์ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้มีเดิมมาก่อนหน้าจนกระทั่งยุคของคานท์ (Kant) หรือในราวปลายศตวรรษที่สิบแปด การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ ฟูโก้มิได้ให้เหตุผลไว้ว่า ทำไมถึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบความคิดดังกล่าว (p.27) การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้มนุษย์มิได้อยู่ในฐานะแค่เพียงองค์ประธานที่อยู่ในหมู่ของวัตถุอื่น ๆ เท่านั้น มนุษย์ยังรู้ตัวดีกว่าเขามีหน้าที่จะต้องเข้าใจตัวของเขาเองนอกเหนือไปจากวัตถุอื่น ๆ ดังนั้นจึงเกิดศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ สภาพของมนุษย์จึงอยู่ในฐานะที่เป็นวัตถุที่วิชาต่าง ๆ ในศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์พูดถึง การพูดถึงแง่มุมต่าง ๆ ของศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์นี้เป็นสิ่งที่ฟูโก้ให้ความสนใจว่าทำไมถึงต้องพูดถึงมนุษย์ในแง่มุมนี้และทำไมไม่พูดถึงในแง่มุมอื่น¹⁹ แน่นนอนกลไกที่ทำให้เกิดกระบวนการเลือกสรรที่จะนำเสนอความรู้บางอย่างนั้น มิได้เกิดขึ้นจากเจตนาของผู้นเขียน มิได้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางชนชั้น ไม่ใช่ปัญหาทางญาณวิทยา นอกจากนี้ก็ยังไม่ใช่ปัญหาของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาหรือการตีความและตลอดจนไม่ใช่ปัญหาของการนำเสนอในรูปแบบนิยม (formalism)²⁰

¹⁹ Ibid., p. 27.

²⁰ Ibid., p. 135.

แน่นอนสิ่งเหล่านี้ก็มีความสำคัญ แต่สำหรับ ฟูโก้นั้น เขากลับให้ความสนใจในกระบวนการเลือกสรรที่ถือเป็นระบบความคิดที่ฟูโก้เรียกว่า “discursive practices”²¹ ซึ่งลักษณะของปฏิบัติการดิสคอร์ด (discourse) นี้มิได้เป็นไปอย่างที่มีจะมีการกล่าวกันว่า งานของฟูโก้นั้นเป็นการลดทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปัญหาเชิงภาษา²² ในทางตรงกันข้ามปฏิบัติการดิสคอร์ดนี้มิสามารถที่จะลดระดับให้เหลือแค่ตรรกวิทยาหรือภาษาศาสตร์เท่านั้น นอกจากนั้นปฏิบัติการดิสคอร์ดนี้มิใช่เพียงแค่สร้างดิสคอร์ดขึ้นมาเท่านั้น แต่มันยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ นั่นก็คือ ฟูโก้ต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดิสคอร์ดและกิจกรรมที่ไม่ใช่ดิสคอร์ด (non-discourse) เช่นเป็นส่วนประกอบอันหนึ่งที่มีอยู่ในกระบวนการทางเทคนิค เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมต่างๆ ไป เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบของการถ่ายทอด ตลอดจนในรูปแบบของการอบรมสั่งสอน ซึ่งทั้งหมดก็ขึ้นอยู่กับอยู่เพื่อการบังคับใช้หรือรักษาสภาพไว้เท่านั้น²³ ราบินาวและไคร์ฟัสเสนอว่า พฤติการณ์ในการพูด (speech act) ตามทัศนะของจอห์น เซิร์ล (John Searle) นั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากงานของฟูโก้ โดยราบินาวและไคร์ฟัสขอเรียกสิ่ง

ที่ฟูโก้นำเสนอว่าเป็นพฤติการณ์ในการพูดที่จริงจัง (serious speech act) ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งที่ฟูโก้นำเสนอนั้นจะต้องผ่านขั้นตอนทางสถาบัน (institutionalized) มาเรียบร้อยแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งได้รับการรับรองจากสถาบัน (หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม) มาเรียบร้อยแล้ว โดยพฤติการณ์ในการพูดที่จริงจังนี้เกิดขึ้นในสภาวะที่ว่าเมื่อมีการพูดว่าสิ่งใดจริงหรือไม่จริงนั้น ย่อมมีผลลัพธ์ที่ตามมาในสังคมอย่างมากมาย (p.48) ส่วนงานของเซิร์ลนั้นพิจารณาพฤติการณ์ของการพูดในระดับชีวิตประจำวัน เช่น ประโยค “ผมปวดท้อง” เซิร์ลจะสนใจแต่เพียงว่าประโยคดังกล่าวเป็นประโยคแบบไหนและมีความหมายอย่างไร ซึ่งเป็นการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันแบบพื้นๆ เท่านั้น แต่ฟูโก้ไม่ได้ให้ความสนใจ (p.47) อย่างไรก็ตามสำหรับปัญหาของพฤติการณ์ในการพูดแบบจริงจังนั้น ในทัศนะของฟูโก้นั้นได้ขยายตัวออกไปกินอาณาเขต (space) กว้างขึ้น ดังจะเห็นได้จากบทบาทของหมอและโรงพยาบาลที่ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในสังคม ดังที่เขาได้อธิบายไว้ใน *The Birth of Clinic : An Archeology of Medical Perception* ลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นได้ชัดเจนในสังคมยุคปัจจุบันว่า ผู้มีอาชีพขายความรู้ต่างๆ

²¹ Michel Foucault, “History of Systems of Thought” in Donald F. Bouchard, ed, *Language, Counter-Memory, Practice*, p. 199.

²² Perry Anderson, *In The Tracks of Historical Materialism* (London : Verso Editions, 1983).

²³ Michel Foucault, “History of Systems of Thought”, p. 200.

Michel Foucault.
(1926–1984)

นั้นได้ขยายฐานตัวเองออกไปสู่ตลาดในวงกว้าง นอกเหนือจากวงวิชาการแคบ ๆ เป็นอยู่ ด้วยลักษณะความจำเป็นของสังคมนั้นได้ทำให้ “เจตนาธรรมณ์ที่มุ่งสู่ความเป็นจริง” มีความสำคัญมากขึ้น จึงทำให้พฤติกรรมในการพูดแบบจริงจังนั้นได้ถูกลดทอน และทำให้คนทั่วไปเข้าใจได้ (popularize) ด้วยรูปแบบที่ง่ายขึ้นเพื่อสะดวกในการถ่ายทอด²⁴ อย่างไรก็ตามลักษณะของการ

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทั้งราบินาวและไตรฟัสได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (p. 48) ซึ่งแสดงนัยได้ว่าความแตกต่างของแนวความคิดของเซิร์ลและฟูโก้นั้น มิได้อยู่เพียงเรื่องของการใช้พฤติกรรมในการพูดอย่างจริงจังผ่านสถาบันและพฤติกรรมในการพูดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามจริงแล้วความแตกต่างของความคิดของเซิร์ลกับฟูโก้นั้นแตกต่างกันตั้งแต่ความคิดขั้นพื้นฐานแล้ว

²⁴ถึงแม้ว่าแนวความคิดของฟูโก้และบูดีเออร์จะมีระดับของการวิเคราะห์ที่ต่างกัน ทั้งนี้เพราะลักษณะงานของฟูโก้นั้นเน้นถึงลักษณะเฉพาะ (specificity) ส่วนบูดีเออร์นั้นเสนอทฤษฎีการผลิตซ้ำในระดับกว้าง (ดู Rabinow & Dreyfus, p. 124) แต่ในความเข้าใจของข้าพเจ้านั้นทฤษฎีของบูดีเออร์และฟูโก้นั้นสอดคล้องกัน ดู Pierre Bourdieu, *Reproductions : In Education, Society and Culture* (Beverly Hill; Sage Publications, 1977).

ปัญหาประการแรกที่จะนำมาพิจารณาก็คือ ปัญหาในการแปลคำว่า "enonce" ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า statement ซึ่งในความหมายของภาษาฝรั่งเศสแล้วกินความหมายที่มีลักษณะที่เป็นนามธรรมกว่าคำว่า statement ซึ่งมีความหมายในลักษณะที่ปรากฏออกมาในรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีความหมายที่ครอบคลุมเพียงแค่งิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการเขียนหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเขียนเท่านั้น²⁵ ดังนั้นในที่นี้จึงขอเรียกตามภาษาฝรั่งเศสว่า "เอนองเซ" ซึ่งฟูโก้ได้อธิบายไว้ชัดเจนแล้วว่าไม่ใช่ทั้งประโยคข้อความ (proposition) หรือพฤติกรรมในการพูด (speech act) โดยลักษณะของ "เอนองเซ" นั้นไม่ใช่ทั้งคุณสมบัติทางภาษาศาสตร์หรือแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งล้วน ๆ²⁶ ในที่นี้ถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ "เอนองเซ" นั้นไม่ใช่ทั้งความคิดหรือประโยคที่แสดงออกถึงความคิดแต่ประการใด "เอนองเซ" นั้นจะอยู่ระหว่างกลางโดยมีบทบาทในการควบคุมว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาหรือถูกตัดทิ้งไป ปัญหาประการที่สองที่ราบินาวและไตรฟัสสะเลยก็คือ แนวความคิดของเซิร์ลนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของ

ปรัชญาภาษาแบบแองโกล-อเมริกันที่มีลักษณะแตกต่างไปจากระบบความคิดทางภาคพื้นทวีปสำหรับแนวความคิดของเซิร์ลนั้นได้ให้ความสำคัญที่ว่า มนุษย์แต่ละคนนั้นจะเปล่งเสียงอะไรออกไป มีความหมายอย่างไร และความตั้งใจของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กับการเปล่งเสียงที่มีความหมายอย่างไร ลักษณะดังกล่าวนี้ฟูโก้มิได้สนใจแต่ประการใด และถ้าจะว่าไปแล้วฟูโก้ยังไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับการอธิบายในลักษณะดังกล่าวอีกด้วย²⁷ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าราบินาวและไตรฟัสสะนั้นจะอ้างถึงจดหมายตอบโต้ระหว่างฟูโก้กับเซิร์ล โดยฟูโก้ได้ปฏิเสธความคิดของเขาที่ว่า "พฤติกรรมในการพูด" และ "เอนองเซ" นั้นมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ดี ความเห็นดังกล่าวนี้ก็ยังไม่มากพอที่จะปฏิเสธว่าความแตกต่างระหว่างแนวความคิดของฟูโก้กับเซิร์ลนั้น อยู่ที่แนวความคิดเรื่อง "ความตั้งใจ" ซึ่งแนวความคิดนี้ราบินาวและไตรฟัสสะก็ไม่เคยกล่าวถึงเมื่อทั้งคู่พิจารณาถึงแนวความคิดของเซิร์ล ทั้ง ๆ ที่แนวความคิดเรื่องความตั้งใจนี้เซิร์ลได้ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง²⁸

²⁵Charles C. Lemert and Garth Gillan, *Michel Foucault : Social Theory and Transgression* (New York : Columbia University Press, 1982), pp 51-52

²⁶Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, p. 86.

²⁷*Ibid.*, p. 28. 83.

²⁸Bryan Magee, "The Philosophy of Language : Dialogue with John Searle" in Bryan Magee, *Men of Ideas : Some Creator of contemporary Philosophy* (Oxford : Oxford University Press, 1982), p. 161, 167.

VI

ในส่วนข้างต้นที่ได้กล่าวถึงว่าฟูโก่นั้นไม่เห็นด้วยกับการให้ความสำคัญแก่บทบาทขององค์ประธานตามลักษณะที่เป็นที่รู้จักดีว่าเป็นแนวความคิดของพวกโครงสร้างนิยม ดังจะเห็นได้ว่า พอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) ได้เรียกแนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมนี้ว่าเป็น “Kantian without a transcendental subjects”²⁹ ถ้าพิจารณาจากมาตรฐานดังกล่าวแล้วเราจะสรุปได้เหมือนกับที่เคยยอมรับกันมาได้หรือไม่ว่าฟูโก่นั้นเป็นพวกโครงสร้างนิยม? แน่นนอนสำหรับฟูโก่แล้วเขาคงไม่ยอมรับการตีตราอันนี้อย่างแน่นอน สำหรับฟูโก่เองแล้วอย่าว่าแต่แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมเลย แม้แต่คำว่า “โครงสร้าง” เองนั้นเขาก็ยังไม่เคยใช้ในงาน *The Order of Things*³⁰ นอกจากนั้นแล้ว เขาก็ยังมีเคยกที่จะปฏิเสธความเป็นจริงและการดำรงอยู่ของมนุษย์ ถึงแม้ว่าเขาต้องการหลีกเลี่ยงการให้บทบาทแก่องค์ประธาน แต่เขาก็ไม่ปฏิเสธความสำคัญขององค์ประธานในฐานะที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับสิ่งอื่นๆ สิ่งที่เขาต้องการทำก็คือหาตำแหน่งและหน้าที่ที่องค์ประธานสามารถจะดำรงอยู่ได้ในดีสคอร์ดสชนิดต่าง ๆ³¹

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าสิ่งที่ฟูโก่พยายามที่จะศึกษานั้น มิใช่เพียงแค่อดีสคอร์ดส

เพียงอย่างเดียว แต่เขาต้องการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดีสคอร์ดสกับสิ่งที่ไม่ใช่ดีสคอร์ดส โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ก็ยังคงอยู่ในลักษณะที่ว่าดีสคอร์ดสเองนั้นก็มิอิสระในตัวเอง คือมีความสามารถที่จะกำหนดตัวเองเหมือนดังภาษา (langue) ในระบบของพวกโครงสร้างนิยมที่เป็นอิสระในตัวเอง และไม่จำเป็นที่จะต้องมีส่วนอ้างอิงที่มีลักษณะเชิงประจักษ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จากลักษณะดังกล่าวนี้เกิดปัญหาที่ว่าเมื่อฟูโก่ต้องการให้ดีสคอร์ดสเป็นอิสระนั้น สิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ดีสคอร์ดสจะมีส่วนที่จะกำหนดการปฏิบัติการดีสคอร์ดส (discursive practices) ได้อย่างไร ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าดีสคอร์ดสเป็นอิสระก็หมายความว่าย่อมไม่มีอะไรจะมากำหนดได้ และในทางกลับกันถ้าดีสคอร์ดสถูกกำหนดได้ก็หมายความว่าย่อมไม่มีอิสระ อย่างไรก็ตามปัญหาในการทำงานเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในงานของสำนักฝรั่งเศสเช่นกัน การให้คำตอบแก่ปัญหานี้ก็ทำได้โดยให้การเป็นอิสระนั้นมีได้อยู่ในรูปที่เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ แต่เป็นอิสระที่มีลักษณะเชิงสัมพัทธ์ (relative autonomy) แต่การแก้ไขปัญหานี้ในลักษณะดังกล่าวนี้มีได้เป็นการแก้ไขปัญหาย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากว่าลักษณะสัมพัทธ์นั้นไม่สามารถที่จะกำหนดขอบเขตที่แน่

²⁹Paul Ricoeur, *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics* (Evanston: Northwestern University Press, 1974), p. 52.

³⁰Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, pp. 200–201.

³¹*Ibid.*, p. 200.

ชัดเจนไปได้ว่าอะไรอยู่ตรงไหน³² เช่น ดิสคอร์ดสนั้นกำหนดตัวเองมากน้อยแค่ไหน ? สิ่งที่ไม่ใช่ดิสคอร์ดสนั้นกำหนดดิสคอร์ดสน้อยแค่ไหน ?

สำหรับในกรณีที่กำลังมาข้างต้นนี้ทั้งราบินาวและไตรฟัสเองก็เข้าใจถึงปัญหาที่ว่าลักษณะแนวความคิดที่ฟูโก้เสนอมานั้นมีสภาพความขัดแย้งในตัวเองสูงมาก (Chapter 4) ฟูโก้ถือว่าวิธีการของเขาที่เรียกว่า *archeology* นั้นมีลักษณะที่แตกต่างไปจากแนวความคิดของพวกโครงสร้างนิยม สำหรับในทัศนะของราบินาวและไตรฟัสนั้นความแตกต่างประการสำคัญระหว่างวิธีการของฟูโก้หรืออาคิโโอลิจกับโครงสร้างนิยมนั้น อยู่ที่ว่าอันแรกให้ความสนใจแก่องค์ประกอบของสรรพสิ่งทั้งหลายที่เป็นอยู่จริง ๆ (actual) มิใช่เป็นความสนใจที่จะมีต่อความเป็นไปได้ (possibility) ที่จะเกิดสิ่งนั้นขึ้น (p. 56) ทั้งนี้ก็เพราะเราไม่สามารถที่จะสร้างลักษณะนามธรรม (abstract) สำหรับองค์ประกอบที่เป็นไปได้จากระบบขององค์ประกอบที่เป็นอยู่จริง นอกจากนั้นเรายังไม่สามารถที่จะสร้างลักษณะนามธรรมสำหรับตาราง (table) ของความเป็นไปได้ในการวางสับเปลี่ยนของ “เอนอง-เซ” (possible permutations of statements) อย่างไรก็ตามสำหรับในกรณีของอาคิโโอลิจแล้วมิได้สนใจอยู่กับกฎนามธรรมของการถอดเปลี่ยน (abstract law of transformation) หรือลักษณะ

ที่ข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural) และตลอดจนคุณลักษณะที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ (ahistorical) แต่กลับให้ความสนใจลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ และยังมีมุ่งสู่ระดับล่างๆ (local) มากกว่า ความสนใจที่มีต่อกฎที่เกิดขึ้นในระดับนามธรรมที่มีคุณสมบัติที่ครอบคลุมวงกว้างกว่า (p. 55) ดังที่ฟูโก้ได้ให้ความเห็นว่าบทบาทของบริบทมีความสำคัญมาก ผิดจากพวกโครงสร้างนิยมที่ไม่ให้ความสนใจในประเด็นนี้เลย ถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งตามศัพท์ของฟูโก้ก็คือ เขาให้ความสำคัญแก่ “historical a priori” มากกว่า “a priori structure” (p. 56) อย่างไรก็ตามในทัศนะของราบินาวและไตรฟัสนั้น ความคิดของฟูโก้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับโครงสร้างนิยมด้วยสองประการคือ

(1) วิธีการของอาคิโโอลิจและโครงสร้างนิยมนั้น ต่างก็ปฏิเสธการอ้างถึงลักษณะภายใน (interiority) ของจิตสำนึก บัจเจกชน องค์ประธานที่เป็นผู้ให้ความหมาย

(2) ทั้งฟูโก้และโครงสร้างนิยมนั้น ไม่สนใจว่า ปรากฏการณ์ที่เขาศึกษาจะเป็นสิ่งสำคัญในทัศนะหรือความรู้สึกของผู้อยู่ในเหตุการณ์หรือไม่ ลักษณะดังกล่าวนี้ราบินาวและไตรฟัสให้ความเห็นว่า เป็นแนวความคิดที่ปฏิเสธพวกปฏิบัตินิยมอย่างดิวยิว (Dewey) นักปรากฏการณ์นิยมแบบ Hermeneutics

³²ดู Frank Parkin, *Marxism and Class Theory : A Bourgeois Critique* (London : Tavistock Publications, 1979).

อย่างไรไฮเดกเกอร์ (Heidegger) หรือคนอย่าง วิทเจนสไตน์ (Wittgenstein) ซึ่งในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญแก่ภูมิหลังของการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งทำให้ผู้คนต่าง ๆ สามารถเข้าใจรู้ถึงความหมายต่าง ๆ ได้ (p. 57)

อย่างไรก็ตามยังมีลักษณะอื่นที่ราบินาวและ ไตรพัสได้ยกขึ้นมา ในการพิจารณา ลักษณะของแนวทางแบบของฟูโก้และโครงสร้างนิยมสำหรับในกรณีของดีสคอร์สนั้นดูเหมือนว่าทั้ง ไตรพัสและราบินาวนั้นจะเน้นถึงความสำคัญของการที่ดีสคอร์สนั้นมีอิสระในตัวเองดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วข้างต้น ลักษณะดังกล่าวนี้ราบินาวและไตรพัสชี้ให้เห็นลักษณะของดีสคอร์สว่า จะมีลักษณะที่เหมือนกับแนวความคิดของโครงสร้างนิยมที่ตรงที่เน้นที่การพิจารณาในทางทฤษฎีที่มีลักษณะโดดเดี่ยว (isolation) และกระทำให้สิ่งที่ศึกษาเป็นวัตถุ (objectification) (p. 58) สำหรับในกรณีของการโดดเดี่ยวนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าทั้งราบินาวและไตรพัสนั้นได้ละเลยสิ่งที่ฟูโก้ได้พยายามที่จะเสนอก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างดีสคอร์สและสิ่งที่ไม่ใช่ดีสคอร์ส ซึ่งในประเด็นนี้ทั้งราบินาวและไตรพัสก็ควรจะเข้าใจดี ดังนั้นปัญหาจึงมีใช้อยู่ที่ว่าฟูโก้นั้นเน้นความสำคัญของการโดดเดี่ยว อันมีนัยที่จะมีความหมายถึงการมีกฎเกณฑ์อิสระ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าฟูโก้ไม่สามารถที่จะชี้ให้เห็นชัดได้ว่า ลักษณะพลวัตของดีสคอร์สและกิจกรรมที่ไม่ใช่ดีสคอร์สมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ตำแหน่งของสิ่งใดอยู่ตรงไหน กำหนดอะไร อย่างไร ซึ่งก็เป็นประเด็นที่ฟูโก้ได้พยายามชี้แจงไว้แล้วใน The Archeology of Knowledge และงานชิ้นอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ห้า

ปัญหาต่อมาสำหรับในกรณีของการโดดเดี่ยวนั้นย่อมเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกับแนวความคิดที่ราบินาวและไตรพัสได้เสนอมาน่า ฟูโก้มีลักษณะของ "holism" (archeological holism & pragmatic holism) (p. 55) ถ้าเป็นแนวความคิดแบบที่ทั้งราบินาวและไตรพัสกล่าวแล้ว ลักษณะของการโดดเดี่ยวนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะลักษณะของ holism นั้นจะต้องพิจารณา ลักษณะขององค์ประกอบและเนื้อหาทั้งหมดว่า จะต้องมีความสัมพันธ์กัน จะต้องไม่มีองค์ประกอบใดที่อยู่ในสภาพโดดเดี่ยว ส่วนในกรณีที่ราบินาวและไตรพัสพูดถึงลักษณะของการกระทำให้เป็นวัตถุ (objectification) นั้น เป็นลักษณะคล้ายคลึงระหว่างแนวคิดของฟูโก้กับโครงสร้างนิยม การให้เหตุผลในลักษณะดังกล่าวนี้เริ่มต้นจากการกล่าวหาว่า แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมเน้นรูปแบบเป็นพิเศษ โดยลักษณะของรูปแบบนิยมทำให้เนื้อหา (content) ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นปรากฏออกมาแต่รูปแบบเท่านั้น ลักษณะที่เกิดขึ้นจึงทำให้ลักษณะเชิงนามธรรมและทฤษฎีไม่มีชีวิตชีวา ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุ แต่อย่างไรก็ตามข้อกล่าวหาดัง

กล่าวนั้นดูเหมือนว่าจะกล่าวเกินเลยความจริง
ทั้งนี้ก็เพราะไม่มีทฤษฎีอันไหนที่ไม่มีลักษณะ
ของการกระทำให้เป็นวัตถุ ไม่มีทฤษฎีอันไหน
ที่ไม่มีลักษณะของรูปแบบนิยม

VII

เมื่อมีการสร้างทฤษฎีขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้น
ตามมากับทฤษฎีนั้น ก็คงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้กับ
ปัญหาที่ว่า ทฤษฎีนั้นไม่สามารถครอบคลุมข้อ
มูลต่างๆ ได้อย่างเพียงพอ ปรัชญาการณที่เกิดขึ้น
ซึ่งที่เรามักจะคุ้นหูกันอยู่เสมอก็คือปัญหาของ
ทฤษฎีกับข้อมูล หรือปัญหาของทฤษฎีกับการ
ปฏิบัติ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ดูเหมือนว่าจะต้อง
เสนอทางออกกันด้วยทางสายกลาง ทางสาย
กลางที่ค้นหากันมาหลายร้อยปีแล้วก็ยังหากันไม่
พบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทฤษฎีตะวันตก ปัญหา
ที่มีลักษณะร่วมกันในหมู่ระบบความรู้ที่เกิดขึ้น
มาจากความรู้ที่มีต่อมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาในยุคสมัย
ของค่านิยมที่เรียกว่า “Kantian antinomies”
นั้น ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่หลอกหลอนวงการ
สังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์ และตลอดจน
ปรัชญาตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความคิด
ในหมู่ภาคพื้นทวีป ฟูโก้ก็เป็นคนหนึ่งที่ต้อง
ตกอยู่ในปัญหาทำนองนี้ๆ ที่เขาก็คงตระหนักถึง
ความลึกลับดังกล่าว³³ อย่างไรก็ตามฟูโก้สามารถ

ที่จะแหวกวงล้อมของปัญหาพื้นฐานนี้ก็นับได้ว่า
ฟูโก้สามารถทำให้ระบบความคิดของศาสตร์ที่
เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้นสามารถที่จะก้าวไปสู่มิติ
อื่นได้ และในทางตรงกันข้ามก็อาจจะเป็นไปได้
ที่จะหยุดระบบความคิดที่เกิดขึ้นในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
กับมนุษย์บางสาขาที่มีฐานะไม่ต่างอะไรกับวิชา
พอมดหมอผี สำหรับในทัศนะของราบินาวและ
ไตรฟัสนั้นฟูโก้ก็ยังคงติดอยู่ในวงจรรูปาวัวที่
ที่ค้ำยันได้ทั้งไว้ให้ นอกจากนั้นแล้ววิธีการของ
ฟูโก้หรืออาคิโอะโลจียังมีลักษณะที่มีความขัดแย้ง
และไม่ชัดเจนในตัวเองอยู่หลายเรื่อง นอกเหนือ
ไปจากคู่ความยุ่งยาก (double trouble) นี้ เช่น
ปัญหาสาเหตุ (causal) ที่มีความสำคัญต่อการก่อ
ตัวของดีสคอร์ส แต่ในขณะเดียวกันฟูโก้ก็ไม่
เห็นด้วยกับการใช้แนวความคิดดังกล่าวในการ
มองปัญหาต่างๆ (p. 83) ความสับสนอันเกิด
จากการที่ไม่สามารถระบุได้ว่าอาคิโอะโลจียั้นทำ
หน้าที่เป็นอะไร? เป็นกฎ (law) เป็นข้อบังคับ
(rule) หรือระบบ (system)

ในทัศนะของราบินาวและไตรฟัส วิธีการ
อาคิโอะโลจียั้นพิจารณาว่าปฏิบัติการดีสคอร์ส
นั้นมีลักษณะที่จำกัด้วงคือ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์
หรือสถานการณ์เป็นสำคัญ ถ้าจะพูดอีกนัย
หนึ่งบริบทมีความสำคัญ ซึ่งก็แสดงนัยให้เห็น
ว่าลักษณะเฉพาะ (specificity) มีอยู่สูงมาก
ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมานั้นเป็นเงื่อนไข

³³Michel Foucault, *The Order of Things*, Ch. 9.

ที่จะเกิดขึ้นเท่านั้น ถ้าแนวทางของอาคิโอะโลจีนั้นมีลักษณะดังกล่าวแล้วจะเกิดกฎของการก่อตัวได้อย่างไร อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากฎเกณฑ์ของฟูโก้มีได้อยู่ในสภาพเหนือมิติ (transcendental) ในแบบของคานท์ แต่อยู่ในรูปแบบของอัตถิภาวะของไฮเดกเกอร์ (Heidegger's existential) ที่เพิ่มพูนความสำคัญแก่คุณลักษณะทางประวัติศาสตร์เข้าไป ดังนั้นลักษณะของการกำหนดปฏิบัติการติสคอร์ดจึงเป็น "historical a priori" แต่การอธิบายในลักษณะที่นำสภาวะ "เหนือมิติ" เข้าไปผูกอยู่กับประวัติศาสตร์นั้นไม่สามารถที่จะทำให้แนวความคิดนี้ประสานกับลักษณะของติสคอร์ดที่มีลักษณะเฉพาะ หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือว่าข้อมูลเชิงประจักษ์ที่อยู่ในบริบทต่างๆ นั้น ไม่สามารถอยู่ควบคู่กับสภาวะเหนือมิติได้ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์เดียวกัน (pp.92-93) กล่าวคืออาคิโอะโลจีไม่สามารถที่จะเป็นกฎเหนือมิติที่ถูกจำกัดโดยระยะเวลาทางประวัติศาสตร์และข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ในเวลาเดียวกัน

ตามแนวความคิดแบบอาคิโอะโลจินั้น โดยทั่วไปแล้วผู้ใช้พฤติกรรมในการพูดอย่างจริงจังไม่สามารถที่จะเข้าถึงกฎที่ควบคุมการก่อตัวของติสคอร์ดได้ ทั้งนี้เพราะกฎดังกล่าวไม่ใช่กฎที่ใช้สำหรับผู้ปฏิบัติแต่เป็นกฎที่ควบคุมกฎอื่น ๆ ทั้งหมด กฎชนิดนี้จึงเป็นกฎอยู่ในระดับที่สูงกว่ากฎปกติทั่วไป (metarule) ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของวิธีการทางอาคิโอะโลจีที่จะ

ชี้ถึงกฎที่เราไม่เคยรู้หรือคิดถึงมาก่อน ดังนั้นลักษณะของกฎที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่มีใครรู้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการศึกษา แนวความคิดแบบอาคิโอะโลจินี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ทุกคนไม่ได้อยู่ในฐานะที่เข้าใจอย่างอาคิโอะโลจีได้ ดังนั้นการปลดปล่อยจึงจำเป็นที่จะต้องถูกเลื่อนออกไป ถ้าไม่เช่นนั้นแนวความคิดแบบอาคิโอะโลจีทั้งหมดนี้ก็จะต้องจบสิ้นลง ทั้งราบินาวและไทรฟัสเห็นว่าลักษณะดังกล่าวนี้ ฟูโก้ไม่สามารถจะสร้างทฤษฎีศีลธรรมบางอย่างที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ปลดแอกได้ ทั้งนี้ก็เนื่องจากฟูโก้ก็อยู่ในสภาพหรือมีประสบการณ์เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ (p.95) ถ้าฟูโก้มิได้มีประสบการณ์ร่วมกับคนอื่น ๆ แล้ว การที่เขาสามารถจะเข้าใจระบบความคิดของคนหรือความจริงที่ซ่อนลึกอยู่ภายในนั้น ก็หมายความว่าเขาก็จำเป็นต้องตีความเช่นเดียวกัน ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วเขารู้ได้อย่างไรว่าพฤติกรรมในการพูดอันไหนเป็นอันที่จริงจัง อย่างไรก็ตามการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ว่าวิธีการอาคิโอะโลจีในที่สุดแล้วก็ต้องทำลายตัวเองนั้น ลักษณะดังกล่าวก็คงจะเป็นปัญหาเช่นเดียวกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์หรือปรัชญาอื่น ๆ ที่ว่า เมื่อสภาพของความขัดแย้งดังกล่าวหมดไปแล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมียุทธวิธีนั้นอีกต่อไป ในความเห็นของข้าพเจ้าดูเหมือนว่าทั้งราบินาวและไทรฟัสคงต้องการที่จะให้ทฤษฎีเหล่านี้ดำรงอยู่ถาวร และสามารถอธิบายได้ในสังคมที่ไม่มีความขัดแย้ง หรือสังคมที่ไม่มี

การครอบงำจากกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่นกัน อย่างไรก็ตามก็ตามที่ราบินาวและไตรฟัสก็คงจะมองข้ามประเด็นที่ว่า เมื่อพิศดาษหมดโลก การปลุกผีก็ไม่มี ความจำเป็นอีกต่อไป ถ้าจะกล่าวดังนี้แล้ว แพทย์ก็คงไม่จำเป็นที่จะต้องรักษาคนไข้ให้หายสนิทหมดทั้งโลก ทั้งนี้เพราะว่าการรักษาคนไข่นั้นก็จะเป็นการทำลายตัวแพทย์เองในที่สุดมิใช่หรือ?

วิธีการของอาคิโโอลิจินั้นไม่ต้องการที่จะหันไปให้ความสำคัญแก่จุดเริ่มต้น (origin) และความหมายที่ซ่อนลึกอยู่ในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะการกลับไปสู่จุดเริ่มต้นนั้นเป็นความพยายามของนักประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวความคิดเรื่องมนุษย์เชิงปรัชญา (philosophical anthropology) และการเกิดขึ้นของมนุษย์ (Man) ในศตวรรษที่ 19³⁴ แนวความคิดดังกล่าวนี้เริ่มต้นจากการที่มนุษย์มีชีวิตที่จำกัด (finitude) มนุษย์จึงไม่สามารถที่จะรู้และเข้าใจถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและมีมาก่อนที่มนุษย์จะเกิด แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์สามารถที่จะเข้าใจถึงจุดเริ่มต้นจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่ได้หลงเหลืออยู่ ความเป็นไปได้ของความสามารถดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ภาษานั้นสามารถที่จะนำเสนอความจริงที่สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ มนุษย์จึงสามารถที่จะหาความจริงในอดีตที่ต่อเนื่องกันมา

ได้จากประวัติศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันประวัติศาสตร์ก็มีศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์ และมนุษย์ก็ถูกวางเงื่อนไขและจำกัดโดยประวัติศาสตร์ แต่สำหรับฟูโก้แล้วเขาไม่ต้องการหาความหมายที่ซ่อนลึกหรือจุดซ่อนเร้นที่อยู่ในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เมื่อฟูโก้ไม่ต้องการหาความหมายที่มีความสำคัญจริงจังหรือความจริงในประวัติศาสตร์แล้ว ราบินาวและไตรฟัสก็ลงความเห็นว่ดิสคอร์ดสในวิธีการของอาคิโโอลิจินั้น ได้ผลิตประวัติศาสตร์ที่หลีกเลี่ยงการ ศึกษาทางประวัติศาสตร์และทำให้ดิสคอร์ดสนั้นมีลักษณะที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ (ahistorical) (p. 96)

สำหรับประเด็นที่ราบินาวและไตรฟัสได้วิจารณ์ว่างานของฟูโก้นั้นมีลักษณะไม่เป็นประวัติศาสตร์ และปฏิเสธจุดเริ่มต้นแต่ก็ยังคงกลับไปหาจุดเริ่มต้น ลักษณะดังกล่าวนี้สร้างความงุนงงเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามข้อวิจารณ์ของราบินาวและไตรฟัสนั้นได้มองข้ามวิธีการของอาคิโโอลิจินั้น ประวัติศาสตร์ที่ไม่ต่อเนื่อง (discontinuity) และมีจุดแตกเปลี่ยน (rupture) องค์ประกอบแต่ละอันนั้นมีเวลาทางประวัติศาสตร์ (historical time) ที่ไม่เหมือนกัน ฟูโก้เองก็ได้ให้ความเห็นว่าเวลาของดิสคอร์ดสกับเวลาของคนที่อยู่ในประวัติศาสตร์นั้นคนละเวลากัน³⁵ ซึ่งราบินาวและไตรฟัสก็รู้ถึงแนวความคิดนี้เป็นอย่างดี (p. 96) ดังนั้นความ

³⁴ ดูการอธิบายการเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 ใน Hayden White, *Metahistory : The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (Baltimore : John Hopkins University Press, 1973).

³⁵ Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, p. 211.

เข้าใจประวัติศาสตร์ของฟูโก้ และราบินาวกับ ไตรพ์ส จึงมีแนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ กันคนละอัน ฟูโก้รับแนวความคิดเรื่องจุด แดกเปลี่ยนจากนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส กาสตอง บาเชลาร์ด (Gaston Bachelard) ส่วนในบทความเรื่อง Nietzsche, genealogy, History ฟูโก้ได้ปฏิเสธการศึกษาประวัติศาสตร์ที่พยายาม หาแก่น (essence) และเป้าหมาย (Telos) ที่มี ลักษณะไม่เปลี่ยนแปลงซึ่งเขาเห็นว่ามีลักษณะ ทางอภิปรัชญา ในทางตรงกันข้ามควรเน้น ประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ไม่ต่อเนื่อง ฯลฯ แบบที่เขาศึกษาไว้ใน The Order of Things เป็นต้น ดังนั้นในระบบความคิดของฟูโก้นั้นจึงเป็นไปได้ที่เขาไม่จำเป็นต้องตกอยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ (ประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่อง) เดียวกัน แต่ฟูโก้มีจุดยืน ที่อยู่ในประวัติศาสตร์ที่มีเวลาที่แตกต่างไปจาก เวลาของสิ่งที่เขาศึกษา ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ เขาจึงเสนอว่าวิธีการศึกษาของเขานั้นมาจาก ภายนอก (exteriority) ซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีการ ที่ต้องการเข้าไปอยู่ภายใน (interiority) ของ จิตสำนึก ลักษณะความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจาก การเข้าใจประวัติศาสตร์ที่ต่างกันนี้ นับได้ว่าเป็น จุดอ่อนที่สำคัญอันหนึ่งของราบินาวและไตรพ์ส และดูจะเป็น จุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของ

การศึกษาฟูโก้ในสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ถ้าจะ พิจารณาอิทธิพลและความสนใจที่มีต่อฟูโก้ใน วงการประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกา นั้นมีค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าจะเปรียบเทียบกับวงการวรรณคดีวิจารณ์หรือนักทฤษฎีวิพากษ์ (critical theorist) ที่ให้ความสนใจฟูโก้ใน ประเด็นเรื่องอำนาจ³⁶

ลักษณะที่ขาดตอนและไม่ต่อเนื่องนี้อาจจะ ทำให้เรากล่าวได้ว่า ความเห็นที่ราบินาวและ ไตรพ์สวิจารณ์ฟูโก้นั้นสามารถที่จะหลุดพ้นจาก บริบทของประวัติศาสตร์ เป็นอันตกไป อย่างไร ก็ตาม การจะกล่าวว่าฟูโก้สามารถหลุดออกจาก สภาวะแวดล้อมในชีวิตประจำวันและบริบทของ ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย อาจจะเป็นเรื่องที่น่า สงสัยอยู่มาก (ถ้าเรายอมรับการมีอยู่ของจิต สำนึกทางประวัติศาสตร์) ถ้าเรายอมรับว่าฟูโก้ อยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยแล้ว ก็ จะทำให้ประเด็นข้อวิจารณ์ของ ปีเตอร์ เคมพ์ (Peter Kemp)³⁷ ที่มีต่อราบินาวและไตรพ์ส มีน้ำหนักขึ้นมา นั่นก็คือราบินาวและไตรพ์ส ละเลยอิทธิพลของแนวความคิดสกุลฝรั่งเศส ที่ ให้ความสนใจปัญหาสภาวะของมนุษย์ นอกจาก นั้นแนวความคิดของฟูโก้ก็ยังมีรากฐานมาจาก แนวความคิดของชาตรีเรื่องการเป็นองค์ระ- ธาน (subjectivity) และเสรีภาพ กับนักปรัชญา

³⁶Michael Donnelly, "La Planète Foucault", *Magazine Littéraire*, No. 207 (Mai, 1984), pp. 55-56. ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์พิชย์ อิศรภักดี ที่กรุณาตอบบทความนี้เป็นภาษาไทยให้.

³⁷Peter Kemp. "Review Article's Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutic, by Hubert Dreyfus and Paul Rabinow", *History and Theory*, Vol. xxiii, No. 1 (1984), pp. 84-105

ฝรั่งเศสชื่อ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) ในเรื่อง *The Other* และ *The Different*³⁸ จากลักษณะดังกล่าวนี้เราอาจกล่าวได้ว่าข้อกล่าวหาของราบินาวและไตรฟัสในประเด็นเรื่อง "nihilism" (p. 95) นั้น ก็ไม่ เป็นความจริงแต่ประการใด ในทำนองเดียวกัน นั้นเราอาจจะบอกได้ว่ามนุษย์ทุกคนต้องตกเป็นเหยื่อของประวัติศาสตร์แล้ว ฟุโกนั้นก็คงไม่ "beyond structuralism and hermeneutic" อย่างที่ราบินาวและไตรฟัสใช้เป็น ข้อหนึ่งข้อนี้ แต่ประการใด แต่อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ

ราบินาวและไตรฟัสนั้น วิธีการ "geneology" ของนิทเช่ (Nietzsche) ได้ช่วยทำให้วิธีการ "Archeology" ของฟุโกสามารถก้าวข้ามปัญหาความยุ่งยากไปได้

สำหรับนักวิชาการบางคน ฟุโกก็คือ "โซฟิสต์" (Sophist) แต่สำหรับบางคนแล้ว ฟุโกเป็นผู้มาปลดแอกวงวิชาการจากอดีต³⁹ ในปลายศตวรรษที่ 20 นี้ วงวิชาการจะสามารถยอมรับได้หรือยังที่จะให้โซ ฟิสต์เป็นผู้มาปลดปล่อยตนออกจากอดีต?⁴⁰ ■

³⁸Ibid., p. 85.

³⁹Peter Burke, "Liberator of the Past", *History Today*, Vol. 35 (March 1985), pp. 6-7.

⁴⁰บทความนี้เขียนขึ้น เมื่อเดือนมิถุนายน 2528.